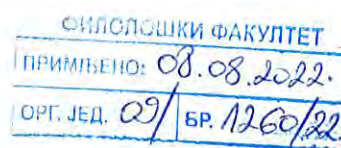

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ: ФИЛОЛОШКИ

ИЗВЈЕШТАЈ о оцјени урађене докторске дисертације

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Наставно-научно вијеће Филолошког факултета Универзитета у Бањој Луци је на 153. сједници, одржаној 12. 5. 2022. године, донијело Рјешење број 09/3.746-8/22 о именовану Комисије за писање извјештаја, преглед и оцјену урађене докторске тезе под називом „Палеографске и језичке особине *Силоановог четворојеванђеља* (14. вијек)“, у саставу:

1. проф. др Биљана Бабић, редовни професор, Специфични језици – српски језик, Филолошки факултет УНИБЛ, председник;
2. проф. др Вања Станишић, редовни професор, Палеославистика, Филолошки факултет у Београду, Универзитет у Београду, члан;
3. проф. др Дијана Црњак, редовни професор, Специфични језици – српски језик, Филолошки факултет УНИБЛ, члан;
4. проф. др Драгомир Козомара, ванредни професор, Специфични језици – српски језик, Филолошки факултет УНИБЛ, члан.

- 1) Навести датум и орган који је именовao комисију;
- 2) Навести састав комисије са знаком имена и презимена сваког члана, научно-наставног звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање и назива универзитета/факултета/института на којем је члан комисије запослен.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Вера (Бошко) Чолаковић рођена је 25. 6. 1984. године у Сарајеву (Босна и Херцеговина). Постдипломске магистарске студије, смјер – Наука о језику, уписала је на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци. На истом факултету одбранила је 11. 7. 2016. године магистарски рад из области историје српског језика

под називом „Особине графије и језика у *Српско-далматинском магазину* у периоду од 1836. до 1850. године“ и стекла звање магистра филолошких наука. Докторску тезу пријавила је 2016. године по старом програму на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци.

- 1) Име, име једног родитеља, презиме;
- 2) Датум рођења, општина, држава;
- 3) Назив универзитета и факултета и назив студијског програма академских студија II циклуса, односно последиједипломских магистарских студија и стечено стручно/научно звање;
- 4) Факултет, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране магистарског рада;
- 5) Научна област из које је стечено научно звање магистра наука/академско звање мастера;
- 6) Година уписа на докторске студије и назив студијског програма.

III УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Тема докторске дисертације под називом „Палеографске и језичке особине *Силостовог четворојеванђеља* (14. вијек)“ кандидаткиње мр Вере Чолаковић, након давања сагласности на Извјештај о оцјени подобности теме и кандидата за израду докторске дисертације на Филолошком факултету, прихваћена је Одлуком Сената Универзитета у Бањој Луци бр. 02/04-3.3829-61/16 од 22. 12. 2016. године. Одлуком Сената Универзитета у Бањој Луци број 02/04-3.2670-44/21 од 25. 11. 2021. године. продужен је рок за одбрану докторске дисертације годину дана (до 30. 9. 2022).

Садржај докторске дисертације са ознаком страница:

1. УВОД	1
1.1. Историјат питања	2
2. О РУКОПИСУ	3
2.1. Опис, обим и именовање рукописа	3
2.2. Тематска структура књиге	8
2.3. Записи	10
2.4. Историјат кретања рукописа	12
3. ПАЛЕОГРАФИЈА	15
3.1. Основна слова у врсти	16
3.2. Велика слова	23
3.3. Надредна (натписана) слова	28
3.4. Синтеза палеографских истраживања главног текста	32
3.5. Особине слова у записима	40
4. ГРАФИЈА И ОРТОГРАФИЈА	43
4.1. Писање гласовне вриједности /ja/ и /ʎa/	44

4.2.	Писање гласовне вриједности /je/ и /'e/	46
4.3.	Писање гласовне вриједности /ju/ и /'y/	49
4.4.	Писање секвенце /jo/	50
4.5.	Обиљежавање фонеме /и/ и група /иј/, /ији/	51
4.6.	Писање фонема /љ/ и /њ/	52
4.7.	Обиљежавање гласовне вриједности /ћ/ и /ђ/	53
4.8.	Писање графеме <i>јери</i> <ы> и њена гласовна вриједност	53
4.9.	Писање графеме <i>јер</i> и гласовна вриједност полугласника	55
4.9.1.	Финална позиција	56
4.9.2.	Медијална позиција	58
4.9.3.	Статус графеме <i>дебело јер</i>	66
4.10.	Писање вокалног /р/ и /л/	67
4.11.	Писање вокала иза прасловенских меких сугласника /р/ и /с/	67
4.12.	Обиљежавање фонеме /о/	68
4.13.	Обиљежавање фонеме /у/	69
4.14.	Биљежење једначења по звучности	70
4.15.	Губљење сугласника /т/ и /д/	70
4.16.	Статус графема <ѕ>, <ѵ>, <ѣ>, <ѷ> и <Ѡ>	71
4.17.	Правопис краја реда и напписане графеме на крају реда	72
4.18.	Скраћенице	84
4.18.1.	Скраћенице карактеристичне за споменике писане и глагољцом и ћирилицом	86
4.18.2.	Аутентичне словенске скраћенице	92
4.18.3.	Остале скраћенице	94
4.19.	Писање удвојених слова (редупликација)	96
4.20.	Графија и ортографија записа	96
5.	ФОНЕТИКА	102
5.1.	Вокал <i>јат</i> (ѣ)	102
5.1.1.	Дублетне форме са /e/ и /ѣ/ у позајмљеницама из грчког језика	103
5.1.2.	Дублетне форме у словенским ријечима због колебања /а/ и /ѣ/	104
5.1.3.	Старословенски дублет /а/ и /ѣ/	105
5.1.4.	Колебање /e/, /ѣ/ и /ы/	105
5.1.5.	Дублетне форме /e/ и /ѣ/ у прилозима	105
5.1.6.	Колебање између /e/ и /ѣ/ у обличким морфемама	105

5.2. Полугласници	106
5.3. Прелазак вь у оу	107
5.4. Метатеза /вс-/ у /св-/	108
5.5. Промјена /л/ у /о/	108
5.6. Група /сц/	108
5.7. Група /чр/	109
5.8. Епентетско /л/	109
5.9. Фонетска адаптација страних ријечи	109
5.10. Фонетске особине записа	111
6. МОРФОЛОГИЈА	113
6.1. Именице	113
6.1.1. Деклинација именица -й- основе	113
6.1.2. Деклинација именица -й- основе мушког рода	115
6.1.3. Деклинација именица -й- основе женског рода	116
6.1.4. Сугласничке деклинације	117
6.1.5. Деклинација именица -й̄- основе	119
6.1.6. Специфичности у промјени продуктивних деклинација	120
6.2. Замјенице	121
6.2.1. Личне замјенице	121
6.2.2. Упитно-односне именске замјенице кѣто и ѣто	123
6.2.3. Придјевске показне замјенице	123
6.2.4. Придјевске присвојне замјенице	125
6.3. Придјеви	125
6.4. Бројеви	131
6.5. Презент	133
6.6. Аорист	135
6.7. Имперфекат	136
6.8. Перфекат	137
6.9. Плусквамперфекат	137
6.10. Исказивање будућег времена	137
6.11. Императив	138
6.12. Потенцијал	138
6.13. Инфинитив и супин	139
6.14. Партиципи	139

6.14.1. Активни партицип презента	139
6.14.2. Активни партицип претерита	141
6.14.3. Пасивни партицип презента	142
6.14.4. Пасивни партицип претерита	143
6.14.5. Партицип перфекта	143
6.15. Осврт на морфолошке особине	143
6.16. Морфолошке особине записа	145
7. СИНТАКСА	148
7.1. Ред ријечи	148
7.1.1. Личне замјенице	148
7.1.2. Атрибут уз управну ријеч у синтагми	155
7.2. Конгруенција броја и именске ријечи	157
7.3. Двојина	157
7.4. Из синтаксе падежа	159
7.4.1. Посесивност	159
7.4.2. Генитив	161
7.4.3. Датив	163
7.4.4. Акузатив	165
7.4.5. Инструментал	167
7.4.6. Локатив	168
7.5. Синтаксичке функције партиципа	170
7.5.1. Активни партицип презента	171
7.5.2. Активни партицип претерита	172
7.5.3. Пасивни партицип презента	172
7.5.4. Пасивни партицип претерита	173
8. ИЗ ЛЕКСИКЕ	174
9. ЗАКЉУЧАК	180
10. ЛИТЕРАТУРА	185
11. ПРИЛОЗИ	192
12. БИОГРАФИЈА АУТОРА	199

Докторска дисертација „Палеографске и језичке особине *Силоановог четворојеванђеља* (14. вијек)“ написана је ћириличним писмом, фонтом Times New Roman, величине слова 12, са проредом 1.5, а садржи 199 страница компјутерски

сложеног текста формата А4. Уз њих на почетку долази првих 10 страница које нису нумерисане, а на крају три стране с изјавама. Првих десет нумерисаних страна чине: насловна страна на српском, насловна страна на енглеском, затим слиједи четири странице са подацима о докторској тези на српском и енглеском језику (подаци о ментору/коментору, резиме, кључне ријечи, научна област и поље, класификциона ознака према CERIF шифрарнику, тип одабране лиценце Креативне заједнице), а на преосталим страницама без нумерације је *Садржај*. Текст дисертације је на 199 нумерисаних страница, с нумерацијом од првог поглавља. Докторска дисертација садржи 3 табеле, а у дијелу *Прилози* наведен је *Попис табела* и уврштено 6 слика. Број цитиране литературе износи 83 библиографске јединице.

Дисертације је организована у 9 тематски повезаних поглавља са потпоглављима, а последије њих слиједи попис литературе, прилози, биографија аутора. То су: *Увод* (1–3), *О рукопису* (3–14), *Палеографија* (15–42), *Графија и ортографија* (43–101), *Фонетика* (102–112), *Морфологија* (113–147), *Синтакса* (148–173), *Из лексике* (174–179), *Закључак* (180–184), *Литература* (185–191), *Прилози* (192–198), *Биографија аутора* (199).

- 1) Наслов докторске дисертације;
- 2) Вријеме и орган који је прихватио тему докторске дисертације
- 3) Садржај докторске дисертације са страничењем;
- 4) Истаћи основне податке о докторској дисертацији: обим, број табела, слика, шема, графикона, број цитиране литературе и навести поглавља.

IV УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Проучавање писаног наслеђа значајно је у културолошком, историјском, националном и језичком смислу. Српско рукописно наслеђе још увијек није у задовољавајућој мјери описано и проучено, па су истраживања у том погледу значајна за историју језика. Научни темељи су постављени и дате важне карактеристике књижевних језика, који су се користили у прошлости, али потврђивање постављених тврдњи и проширивање сазнања о особинама појединих писаних споменика у контексту епохе којој припадају, као и историјског пута српског језика и ћирилице, и даље су актуелни и важни задаци дијажорније, стога су од великог значаја палеографска и језичка испитивања *Силоановог четворојеванђеља* из 14. вијека, као српскословенског споменика писаног ћирилицом. Палеографска и језичка дескрипција споменика представљају предмет истраживања, а циљ истраживања јесте цјеловит и систематичан палеографски и

језички опис овог споменика у контексту општесловенског наслеђа, затим српскословенске епохе, као и у односу на позицију према народном језику. Постављена хипотеза, коју је истраживање потврдило, да се кроз опис појединачног споменика, као и његовим сагледавањем у ширем контексту, доприноси употпуњавању сазнања о токовима развоја писма и језика.

Новије филолошке литературе о *Силоановом четворојеванђељу* нема, а раније објављена није обимна и сведена је на радове који дају основне податке о споменику: кратак опис садржаја текста и изгледа књиге, карактеристике илуминација, опис окова књиге, податке о записима, напомене о језику, писму и правопису. П. Момировић објавио је 1981. године рад *Силоаново рукописно четворојеванђеље* (Момировић, Петар, *Силоаново рукописно четворојеванђеље*, Краљево, 1981, Завод за заштиту споменика културе, брошура) у коме је дао опис изгледа рукописа, основне назнаке о писму и језику, а највећи допринос поменутог рада јесте реконструкција путања којима се рукопис кретао у својој дугој историји постојања, као и које су историјске личности заслужне да се рукопис сачува до данас. Записе из *Силоановог четворојеванђеља* објавио је Љ. Стојановић (Стојановић, Љубомир, *Стари српски записи и натписи*, књига I, Београд, 1902: 471–472; Стојановић, Љубомир, *Стари српски записи и натписи*, књига II, Београд, 1903: 64, 438–439, 444). Рукопис се, такође, помиње у радовима В. Мошина и С. М. Траљића (Мошин, В. и Траљић, С. М., „Ћирилски споменици у Босни и Херцеговини“, *Наше старине VI*, Сарајево, 1959), као и Л. Мирковића (Мирковић, Л. „Старине Старе цркве у Сарајеву“, Споменик СКА XXXIII/65, Београд, 1936). У дисертацији је коришћена релевантна литература у вези с палеографским, ортографским и језичким особинама других споменика српског средњовјековног наслеђа.

Према временском и жанровском критеријуму, за компарацију са *Силоановим четворојеванђељем* коришћени су радови о *Чајничком јеванђељу* и *Бјелопољском четворојеванђељу*, а потом из истог вијека, премда из другог жанра, монографија о Теодосијевом житију Светог Саве у препису монаха Марка из 14. в. То су монографије: Јерковић, Вера (1975), *Палеографска и језичка испитивања о Чајничком јеванђељу*, Нови Сад: Матица српска; Стојановић, Јелица (2002), *Ортографија и језик Бјелопољског четворојеванђеља (13/14. вијек)*, Подгорица: Универзитет Црне Горе; Драгин, Наташа (2007), *Језик Теодосијевог житија Св. Саве у препису монаха Марка из XIV века*, Нови Сад: Тиски цвет.

Поред тога, у циљу компарације и контекстуализације, коришћена је, између осталог, следећа литература о појединачним споменицима или палеографским, ортографским и језичким питањима: Грковић Мејџор, Јасмина (1993), *Језик „Псалтира“ из штампарије Црнојевића*, Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности; Грковић Мејџор, Јасмина (1997а), „Партиципи у српскословенском језику“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XL/1, Нови Сад: Матица српска, стр. 21–39; Грковић Мејџор, Јасмина (1997б), „Хиландарски пуни апракос из XIII века (ХИЛ 8)“, *Зборник матице српске за филологију и лингвистику*, XL/2, Нови Сад: Матица српска, стр. 69–81; Грковић, Јасмина (1986), *Софијска служба Светом Сави: палеографска, ортографска и језичка испитивања*, Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Институт за јужнословенске језике; Јеркови, Вера (1983), *Српска Александрида. Академијин рукопис (бр. 352). Палеографска, ортографска и језичка испитивања*, Београд; Јерковић, Вера (2004), „Ћирилица српскословенског периода. Палеографски приступ проучавању и општи увид у њен развој“, *Предавања из историје језика*, Лингвистичке свеске 4, Нови Сад: Филозофски факултет: 87–102.

На сличности и разлике између *Силоановог четворојеванђеља* и других српскословенских споменика указано је у одговарајућим одјељцима дисертације, а научни допринос дисертације је у систематичном прегледу палеографских, ортографских и језичких особина рукописа.

- 1) Укратко истаћи разлог због којих су истраживања предузета и представити проблем, предмет, циљеве и хипотезе;
- 2) На основу прегледа литературе сажето приказати резултате претходних истраживања у вези с проблемом који је истраживан (водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету);
- 3) Навести допринос тезе у рјешавању изучаваног предмета истраживања;
- 4) Навести очекиване научне и прагматичне доприносе дисертације.

V МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

Материјал над којим је извршено истраживање представља сам српскословенски споменик – *Силоаново четворојеванђеље*, датовано на крај 14. вијека. Рукопис се чува у Музеју Старе цркве у Сарајеву и у Музеју Дабробосанске митрополије у Добруну. Истраживање је вршено директним увидом у рукопис, као и на снимцима рукописа. Садржи 312 листова, од којих је посљедњи са два записа. Листови су исписивани двострано, а текст раније није приређиван нити рашчитаван, изузев што су објављена четири записа из рукописа и један с окова књиге. Како је наведено у дисертацији, увидом у рукопис констатовано је да је рукопис прије рестаурације претрпио оштећења, те да одређени дијелови листова нису сачувани.

Основни метод који је примијењен јесте компаративно-историјски карактеристичан за дијахроно проучавање језика, а од општих дескриптивни. Предмет рада примарно није реконструкција језика датог периода него дескрипција споменика због чега је примјена дескриптивне методе очекивани избор. Упоредивање с другим споменицима неопходно је због синтезе и доношења релевантних закључака, због чега је примијењена компаративна метода. Примијењене методе су одговарајуће за предмет истраживања, није било већих промјена у односу на план истраживања, те су обрађени сви предвиђени језички нивои, планирани и образложени приликом пријаве докторске тезе, а наведени параметри дали су довољно елемената за релевантне закључке. Статистичка обрада података је адекватна.

1) Објаснити материјал који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала;

2) Дати кратак увид у примијењени метод истраживања при чему је важно оцијенити сљедеће:

1. Да ли су примијењене методе истраживања адекватне, довољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетским нивоима;
2. Да ли је дошло до промјене у односу на план истраживања који је дат приликом пријаве докторске тезе, ако јесте зашто;
3. Да ли испитивани параметри дају довољно елемената или је требало испитивати још неке, за поуздано истраживање;
4. Да ли је статистичка обрада података адекватна.

VI РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

У поменутој ранијој литератури гдје су дате назнаке о писму и језику рукописа, наведено је да је рукопис писан калиграфским уставом и рашким правописом. Истраживањем у овој дисертацији потврђено је да је тип писма устав, надаље је прецизирано шта је у морфолошким словним облицима архаично и задржано из претходних развојних фаза писма, потом шта је карактеристично за 14. вијек, а не прелази половину 15. вијека писарској пракси, попут украсних тачки на пречкама одређених слова, те се потврдило датовање рукописа. Надаље, уочено је присуство брзописних слова, чија употреба није везана искључиво за крај реда, а међу којима су фреквентна високо извијена слова, попут: <ѡ>, <Ѡ>, <ѣ>, <Ѥ>, високо издужено к, као и специфична слова брзописне ћирилице тзв. *бубрежасто* и *бубњевито в*, *широко отворено с*, да би се закључило да прелаз с једног типа писма на други, односно с устава на полуустав, није био нагли заокрет, него дужи процес у писарској традицији.

Наведено је у претходној литератури да рукопис припада рашкој писарској школи, а истраживање је показало да једним дијелом припада рашкој правописној школи, а другим да су у употреби правописна рјешења која ће постати

карактеристична за ресавски правопис, те да мијешање правописних тенденција представља особину ортографије *Силоановог четворојеванђеља*.

На фонетском плану, за најсложеније питање гласовне вриједности некадашњег вокала *jam*, у рукопису није било довољно поузданих показатеља којима би се могла прецизно одредити гласовна вриједност некадашњег вокала, те да су упливи говорног језика на фонетском плану ограничени на појаву секундарног полугласника у презенту глагола *къмъ* (быти), док преостале категорије задржавају књишке облике карактеристичне за српскословенску језичку епоху.

На морфолошком плану констатовано је да се добро чувају из старословенског језика наслијеђени деклинациони системи, као и глаголски облици, али да се напоредо формирају особине препознатљиве за српскословенску епоху, као што су наставци за генитив једнине сложене придјевске промјене, једначење акузатива и генитива код именских ријечи мушког рода у категорији живо, али и утицаји говорног српског језика, као што је појава наставка у дативу једнине сложене придјевске промјене. Језик је најмање подложен измјенама на синтаксичком плану, поготово у текстовима литургијског карактера као што је четворојеванђеље, па се то синтаксичким истраживањима потврдило. Значајно је што је истраживање показало да се у рукопису задржавају неке архаичне форме употребе падежа, које се губе у српској редакцији старословенског језика, док се с друге стране јављају и иновације, као што је, између осталог, појава акузатив без приједлога у служби директног објекта на мјесту словенског и партитивног генитива. Истраживање је показало да рукопис на ортографском и језичком плану баштини наслијеђене ћирилометодијевске обрасце, али да прати и историјске токове српског језика.

- 1) Укратко навести резултате до којих је кандидат дошао;
- 2) Оцијенити да ли су добијени резултати јасно приказани, правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући са резултатима других аутора и да ли је кандидат при томе испољавао довољно критичности;
- 3) Посебно је важно истаћи до којих нових знања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, као и који новн истраживачки задаци се на основу њих могу утврдити или назирати.

VII ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

На основу свега наведеног у извјештају, Комисија закључује да докторска дисертација мр Вере Чолаковић, под насловом „Палеографске и језичке особине *Силоановог четворојеванђеља* (14. вијек)”, према саставним елементима у потпуности одговара овој академској форми, те да представља самосталан и оригиналан научни рад.

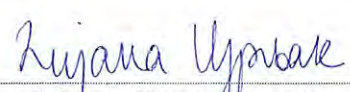
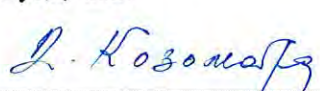
Кандидаткиња је показала познавање предмета истраживања те је адекватно примијенила одабрану методологију како би у потпуности одговорила на проблематику којом се бави у дисертацији. Овај рад систематично освјетљава палеографију, ортографију и језик *Силоановог четворојеванђеља* из 14. вијека, те представља допринос за дијахрона проучавања српске ћирилице и језика.

Комисија је једногласно позитивно оцијенила докторску дисертацију под насловом „Палеографске и језичке особине *Силоановог четворојеванђеља* (14. вијек)”, кандидаткиње мр Вере Чолаковић, те предлаже Наставно-научном вијећу Филолошког факултета Универзитета у Бањој Луци и Сенату Универзитета у Бањој Луци да прихвате овај Извјештај и одобре јавну одбрану дисертације пред назначеном комисијом.

- 1) Навести најзначајније чињенице што тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
- 2) На основу укупне оцјене дисертације комисија предлаже:
  - да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана,
  - да се докторска дисертација враћа кандидату на дораду (да се допуни или измијени) или
  - да се докторска дисертација одбија.

Датум: 8. 8. 2022.

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1.
др Биљана Бабић, редовни професор,
Филолошки факултет, Универзитет у Бањој
Луци, предсједник
2.
др Вања Станишић, редовни професор,
Филолошки факултет, Универзитет у
Београду, члан
3.
др Дијана Црњак, редовни професор,
Филолошки факултет, Универзитет у Бањој
Луци, члан
4.
др Драгомир Козомара, ванредни професор,
Филолошки факултет, Универзитет у Бањој
Луци, члан

ИЗДВОЈЕНО МИШЉЕЊЕ: Члан комисије који не жели да потпише извјештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извјештај образложење, односно разлог због којих не жели да потпише извјештај.